

Marta Petreu

Blaga,
între legionari
și comuniști

POLIROM
2021

Cuprins

<i>Cuvînt-înainte</i>	9
Prolog. „Sunt un om apolitic”	11

Partea I

Legăturile primejdioase (1934 – august 1940)

Capitolul I. Însemnări despre Blaga	23
Capitolul II. „Zeu tânăr în firida istoriei” sau Blaga citit de Băncilă.	34
Capitolul III. Corespondența Băncilă – Blaga	45

Partea a II-a

Războaiele lui Blaga din timpul Războiului (septembrie 1940 – septembrie 1944)

Capitolul I. Un filosof fără rege	55
Capitolul II. Un surogat de protector pe timpul statului național-legionar.	64
Capitolul III. Blaga citit de Stăniloae.	70
Capitolul IV. Un text de direcție și urmările lui asupra relațiilor cu Nichifor Crainic și C. Rădulescu-Motru	80
Capitolul V. În afara subiectului. Sfârșitul unei prietenii	100
Capitolul VI. În apărarea unui comunist.	105

Partea a III-a

„Călcăt în picioare sub mersul istoriei” (octombrie 1944 – mai 1961)

Capitolul I.	Un filosof pe linie moartă	115
Capitolul II.	Cînd Partidul Național Țărănesc face presă.	127
Capitolul III.	Blaga citit de Pătrășcanu	131
Capitolul IV.	Activiști mici și răi, dar mulți. Plus Securitatea.	140
Capitolul V.	Beniuc sau concurența scriitoricească intraspecifică dusă cu mijloacele luptei de clasă.	152
Capitolul VI.	Blaga se apără. „Memoriul”	157
Capitolul VII.	La Securitate, „despre o persoană cu numele de Lucian Blaga”	165
Capitolul VIII.	Cum și-a scris Blaga piesa <i>Avram Iancu</i>	172
Capitolul IX.	Limbajul istoric din <i>Avram Iancu</i>	178
Capitolul X.	Intermezzo. O „legiune” transilvăneană de la 1919, și-apoi o altă „legiune”	181
Capitolul XI.	Portretul lui Iancu în drama lui Blaga	183

Partea a IV-a

A fost *Avram Iancu* dedicată lui Zelea Codreanu?

Capitolul I.	Informațiile adunate și adnotate de William Totok	187
Capitolul II.	Nistor Chioreanu, șef legionar	215
Capitolul III.	Un alibi pentru Blaga	220
Capitolul IV.	Alte informații, mărunte.	226
Capitolul V.	Titulescu, o amintire frumoasă	233
Capitolul VI.	Dovada	234
Epilog.	Între extremismele secolului	235

Anexe

Anexa I. Blaga și Cercul Literar	245
Cercul literar „Octavian Goga”, o pepinieră de talente / 246 • Nașterea Cercului Literar / 248 • Cerchiștii / 251 • I. Negoțescu, admiratorul lui Lovinescu și legionar activ / 253 • Ce cuprinde „Manifestul” / 256 • Reacții la „Manifest”. Se vorbește despre Blaga / 261 • Blaga și „Manifestul” / 268 • Radu Stanca încearcă să echilibreze lucrurile / 270 • Estetica cerchistă. De la Victor Iancu la Radu Stanca / 273 • Radu Stanca, șeful Cercului Literar. I. Negoțescu și euphorionismul / 278 • Datoria cerchiștilor față de Blaga / 282	
Anexa II. „Memoriul” lui Blaga către C.C. al P.M.R. (1959) și culisele publicării lui în <i>Echinox</i> (1978)	286
Prolog / 286 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 289 • Dorli Blaga: Reconstituirea unei polemici din documente de arhivă / 289 • Dorli Blaga către Marta Petreu / 292 • 1977. <i>Manuscriptum</i> publică un așa-zis „jurnal” al lui Blaga / 293 • Dorli Blaga comentează paginile din <i>Manuscriptum</i> / 293 • Intră în scenă Mircea Zăciu / 294 • Mircea Zăciu către Dorli Blaga / 295 • Hadrian Daicoviciu în vizită la Dorli Blaga / 297 • Dorli Blaga recunoaște că „Memoriul” provine din arhiva sa / 298 • Mircea Zăciu către Dorli Blaga / 299 • „Memoriul” apare în <i>Echinox</i> / 300 • Ion Vartic: Lovitură de presă la <i>Echinox</i> / 300 • George Ivașcu, din culise / 302 • G. Ivașcu către Dorli Blaga / 303 • Al doilea document din plicul lui Ivașcu / 303 • Al. Oprea, „Tot despre Lucian Blaga” / 304 • O capodoperă de persuasiune / 305 • Dorli Blaga către Al. Oprea / 305 • Încă două note polemice ale lui „tov. Al. Oprea” / 307 • Epilog / 308	
Anexa III. Pagini din manuscris Blaga	310
<i>Bibliografie</i>	315
<i>Indice de nume</i>	331
<i>Abstract</i>	341
<i>Résumé</i>	345

Concluzia lui Geo Șerban este categorică: „am socotit «anticărilor» focare de otravă”, iar pentru rezolvarea problemei propune „crearea unor severe organe de control și revizuire”.

Un acuzator ideologic constant al lui Blaga a fost Pavel Apostol; numele public al acestuia este un pseudonim, unul de anvergură nou-testamentară, ca și cum purtătorul lui s-ar fi imaginat, nici mai mult, nici mai puțin, un Apostol Pavel al socialismului românesc, un „agent electoral”, ca să folosesc formula lui Cioran, al noii religii seculare, marxismul. Din admiratorul sau poate numai lingușitorul lui Blaga, cu care și-a dat doctoratul – acesta, respectându-și pricipiul libertății de gândire, i-a făcut un elogios referat de doctorat⁷¹ –, a devenit unul dintre supraveghetorii și denunțatorii vigilenți ai fostului său profesor. Sociologul clujean Achim Mihu⁷² a studiat revenirile ritmice ale acestui fost doctorand al lui Blaga, metamorfozat pe parcurs, prin „magia” de partid unic și totalitar, în șeful și persecutorul profesorului său.

În 1950, într-un amplu articol despre cultură, Apostol face o interpretare vulgar-marxistă a unor opere scrise de Eliade, Maiorescu („ideologul coalizării burgheziei și moșierimii”, pe deasupra „șovin”), C. Rădulescu-Motru, G. Ibrăileanu și E. Lovinescu (aceștia doi din urmă, puși sub acuzare deoarece „cosmopoliți”, ultimul și „«liberal» occidentalizant” și injurios „la adresa Uniunii Sovietice”), Mircea Florian (aspru judecat pentru cartea sa din 1947, *Dialectica...*), Petru Comarnescu și Fl. Ștefănescu-Goangă (vinovați de „americanism”)⁷³ ș.a. Cel mai pe larg se ocupă de Blaga: „Ne oprim asupra concepției lui Lucian Blaga despre cultură, reprezentând expunerea sistematică a ideologiei difuze în toate publicațiile fasciste, mai ales pentru că ea exercitase și exercită încă asupra unei categorii de intelectuali oarecare influență”⁷⁴. Apostol consideră că teoria despre cultură a lui Blaga „se situează în întregime pe planul cotiturii înspre reacțiune, comună întregii ideologii burgheze a epocii imperialiste”. El se sprijină în evaluarea și judecarea lui Blaga nu numai pe afirmațiile lui Lenin și Stalin, ci și pe două autorități ideologice locale, „tovarășul I. Chișinevschi” și „tovarășul L. Răutu”. Bazându-se pe mai vechile afirmații, din 1949, ale lui Leonte Răutu, dintr-o broșură intitulată „Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale”, din care citează ample pasaje, cum ar

71. Blaga, „Raport asupra tezei de doctorat a dlui Pavel Apostol”, datat „Cluj, 22 iunie 1948”, în Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 212-214.

72. Achim Mihu, „Lucian Blaga în Clujul postbelic”, în Idem, *Maestrul și iedera*, pp. 8-89.

73. Pavel Apostol, „Teoria leninistă a reflectării și spiritul de partid în cultură”, în *Almanahul literar*, I, nr. 2-3, ian-febr. 1950, pp. 61-98.

74. *Ibidem*, p. 75.

fi următorul: „Blaga atribuie poporului român un specific «mioritic», adică un specific al resemnării în fața morții, al resemnării în fața dușmanului. Această teorie a contribuit și ea la pregătirea atmosferei politice și morale propice pentru înscăunarea dictaturii fasciste, pentru transformarea României într-un satelit al Germaniei hitleriste, și împingerea poporului român în dezastruosul și criminalul război antisovietic”, Pavel Apostol trage concluzia: „Teoria literară a lui Blaga este iremediabil legată de ideologia fascistă”⁷⁵.

În 1957, în articolul „Gnoseologia mistică a lui Lucian Blaga”, reia ideea fascismului de care suferă filosofia lui Blaga, care ar fi acționat prin „gesturi de solidarizare cu fascismul”⁷⁶. Analiza este atentă și vicleană. Pornește de la constatarea faptului că Blaga a avut succes în perioada interbelică și că a fost considerat, datorită stilului în care scrie, un autor singular, așa că încet, încet s-a creat un „mit Blaga”. Sistemul lui filosofic, continuă Pavel Apostol, se sprijină pe teoria lui iraționalistă a cunoașterii, care s-a născut simultan cu instalarea iraționalismului în cultura europeană și îl situează pe Blaga în miezul iraționalismului și misticismului de tip fascist. În continuare, Apostol descrie, din perspectivă marxistă, gnoseologia blagiană, răstălmăcind ideea de cunoaștere dogmatică în sens teologic și mistic; la fel, răstălmăcește în sens teologic ontologia blagiană a Marelui Anonim. Pe baza răstălmăcirilor lui, Pavel Apostol susține că teoria cunoașterii a lui Blaga este „ideală, solipsistă, mistică și iraționalistă”, apoi îi atribuie o funcție ideologică: ar fi, zice Apostol, în slujba claselor exploatoare. Apărută deodată cu fascismul, ea este opusă socialismului, ba chiar și liberalismului și democratismului burghez. Concluzia sună astfel:

„Prin tezele sale iraționaliste și mistice, filosofia lui Blaga a jucat un rol extrem de reacționar în evoluția ideologică a țării noastre, din următoarele puncte de vedere: / a) ea a exprimat poziția ideologică a aripei celei mai reacționare a burgheziei – fascismul; / b) ea s-a îndreptat activ împotriva bazelor teoretice ale ideologiei clasei muncitoare și împotriva pozițiilor teoretice ale aripei democrate, antifasciste sau numai nefasciste a burgheziei, contribuind ca atare la falsificarea conștiinței sociale; / c) ea a contribuit (prin teza fatalismului, a anistorismului funciar al poporului român etc.) la dezarmarea ideologică a maselor într-un moment când interesele naționale cereau o atitudine activă de rezistență față de expansiunea hitleristă; mai mult, militând pentru ideea că adevărata afirmare a specificului național se înfăptuiește doar prin contactul cu cultura germană (în *Spațiul mioritic*) filosoful contribuia la netezirea «germanizării»

75. *Ibidem*, p. 77.

76. Pavel Apostol, „Gnoseologia mistică a lui Blaga”, în *Cercetări filosofice*, anul IV, nr. 5, 1957, pp. 104-122.

culturii naționale în sens hitlerist. / Prin aceste funcții ideologice profund reacționare, gnoseologia lui Blaga, inacceptabilă logic fără renunțarea totală la spiritul științei, a fost și este ireductibil opusă concepției marxist-leniniste și ca atare inasimilabilă pentru noua cultură socialistă”⁷⁷.

Pavel Țugui, care a dat în vileag unele lupte din interiorul instituțiilor de partid ce controlau și dirijau cultura și învățămîntul (presa, tipăriturile de orice fel, inclusiv manualele), a arătat, în studiul său despre Blaga, cât de greu a fost eliminat, dintr-un proiectat manual despre filosofia românească, diagnosticul lui Pavel Apostol, cum că filosofia lui Blaga ar fi de un „reacționarism extrem” și ar exprima ideologia fascistă⁷⁸.

Pentru felul cum a fost tratat Blaga în anii socialismului sînt semnificative documentele consfătuirilor, conferințelor etc. care au avut loc atunci. În 1955, la Conferința (secretă) a Uniunii Scriitorilor, Ovid S. Crohmălniceanu se plîngea: „...constat în rîndul tineretului că se manifestă tendința primejdioasă în care tinerii, care nu găsesc răspuns la noi, la o serie de probleme merg și citesc aceste lucruri în cărțile vechi, unde sînt prezentate acestea și nici nu merg la lucrări cu renume, ci merg și citesc aceste lucruri în lucrări de mîna a 5-a și a 6-a, de cele mai reacționare forme, circulă tot felul de tratate și interpretări de la unii scriitori mistici cum este Blaga, care dau formulele cele mai reacționare”⁷⁹. La aceeași conferință secretă, Petre Iosif, atunci director al faimoasei „școli de literatură”, a relatat că s-a dus să vadă un cursant absent, despre care se spunea că e bolnav, și, stupoare: „L-am găsit citind cunoscuta trilogie a lui Blaga”⁸⁰ – nu precizează care.

Felul cum a fost tratat Blaga în anii socialismului real românesc arată 1) atît natura totalitară a regimului, cît și 2) caracterul aleatoriu al funcționării regimului. Ideea că totalitarismul comunist ar fi funcționat impecabil și implacabil, cu toate segmentele perfect coordonate între ele, nu este întemeiată; dimpotrivă, în interiorul structurilor totalitare a fost o luptă permanentă pentru putere între facțiuni, cu urmări asupra victimelor, în cazul de față asupra lui Blaga. În plus, regimul a favorizat exploatarea politică a afectelor și conflictelor personale; de exemplu, atacurile lui Beniuc la adresa

77. *Ibidem*, p. 120.

78. Țugui, *Amurgul demiurgilor*, pp. 135-138.

79. Ovid S. Crohmălniceanu, [intervenție la dezbateri, 18 iul. 1955], în *Conferința (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955*, ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, cuvînt înainte de Pavel Țugui, București, Editura Vremea, 2006, p. 267.

80. Petre Iosif, [intervenție la dezbateri, 19 iul. 1955], în *Conferința (secretă) a Uniunii Scriitorilor din iulie 1955*, p. 283.

lui Blaga au țîșnit în primul și primul rînd din ranchiună scriitoricească, din invidie, chiar dacă au fost deghizate în acuzații ideologice. Ceea ce religiile și codurile etice din toate timpurile au încercat să zăgăzuiască și să interzică – în numele onoarei, delațiunea de pildă – a fost permis și încurajat în timpul totalitarismului românesc de extremă stîngă și transformat în virtute cetățenească. Faptul că, pe tot parcursul regimului socialist real, adică aproape o jumătate de secol, la noi *a fost încurajată delațiunea* și, complementar, pedepsită „omisiunea de denunț” nu a rămas fără urmări dezastruoase asupra *stării etice de acum a națiunii noastre*.

O dovadă a luptelor din interiorul conducerii comuniste este chiar cazul lui Blaga. Pe măsură ce, în anii 1950, creatorii importanți au primit învoirea să publice, au fost reprimiți în Academie, au fost onorați cu premii etc., o aripă din partidul comunist a încercat repetat repunerea în circuitul public și în drepturile lui de creator și a lui Blaga – numai ca poet, despre filosofie nici nu putea fi vorba⁸¹. De fiecare dată cînd „recuperarea” părea să izbuțească, cînd importanți oficiali de partid și de stat au început discuții cu el, propunîndu-i revenirea în viața culturală, în *Scînteia* sau în alt organ de partid au apărut imediat acuzații la adresa lui (semnate sau anonime, dar, oricum, girate de partid), filosofia blagiană a fost din nou acuzată, pe linia Pătrășcanu, de reacționarism și fascism, iar tentativele de a-l readuce în spațiul public au eșuat. Din 1954 pînă în 1959, acest mecanism de o extremă cruzime morală s-a repetat cu Blaga de patru ori. Pentru un autor ca Blaga, a cărui filosofie își află corolarul în ideea că omul este o ființă creatoare, care-și atinge împlinirea numai prin creație, gimnastica de partid la care a fost supus – a „stimulării” și frustrării, adică a ademenirii să publice și a promisiunii că va putea publica, după care apărea o nouă acuzație în *Scînteia* cum că este un „reacționar”, solidar „cu fascismul” – trebuie să fi fost, psihologic și moral vorbind, dezastruoasă. Situația are o explicație în lupta pentru putere dintre facțiunile din interiorul Partidului Muncitoresc Român, în care o aripă urmărea recuperarea culturii naționale, iar altă aripă se împotriva. Natura totalitară a regimului – în care, tipic, mai multe instituții de partid și de stat au avut același obiect al muncii, au luat decizii pe același sector, iar ierarhia lor nu era clară⁸² – a

81. Vezi Marta Petreu, „Blaga și Cioran, via Pătrășcanu – Beniuc”, în Idem, *Filosofii paralele*, ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom, 2013.

82. Hannah Arendt a observat aceeași structură multiplicată a instituțiilor și aceeași imprecizie a deciziilor în Germania hitleristă. Ideea era ca oamenii să funcționeze în urma unor ordine vagi, pe care să le îndeplinească excesiv, din cauza fricii de a nu greși. Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere din limba engleză de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 2006.

favorizat și lupta dintre facțiuni, și zelul dogmatic ieșit din comun al unor activiști.

În toamna anului 1956, în urma zvonului că a fost nominalizat din străinătate la Nobel, Blaga a fost contactat de o delegație a Partidului Comunist venită la Cluj (Miron Constantinescu, Ianoș Fazekas, Constanța Crăciun, Vasile Vaida, Pavel Țugui); discuțiile dintre cele două părți promiteau să ducă la reintegrarea lui Blaga în viața culturală a țării. Dar, tot atunci, Securitatea și-a întetit supravegherea asupra filosofului⁸³, iar în 1958 au fost arestați oame-nii din anturajul său. În 1959, Blaga era un poet și un filosof interzis: nu mai publicase nici o poezie din 1947, iar din 1948, când i-a apărut, litografiat, cursul universitar *Aspecte antropologice*, nici un text filosofic. Omul și opera se aflau în continuare sub sentința lui Lucrețiu Pătrășcanu, condimentată agravant de Nestor I. Ignat ori de Pavel Apostol.

După părerea lui Pavel Țugui, aripa dogmatică a partidului, formată din I. Chișinevschi, Leonte Răutu, Mihail Roller, a jucat un rol important în marginalizarea și perpetua inculpare ideologică a filosofului. Și, deși alți autori în situația lui Blaga au fost reprimiți în Academia Română, au putut să-și publice ori republice cărțile, pentru Blaga aceste reparații ale statutului său public nu au fost făcute.

*

A existat și o altă linie marxistă de abordare a operei lui Blaga; este vorba despre sociologul Henri H. Stahl, care și-a început comentariile critice despre opera lui filosofică încă în perioada interbelică⁸⁴. Convins că nu este permis să vorbești despre satul românesc decât dacă ești sociolog, de preferință unul marxist (sau austro-marxist, cum era el), Henri H. Stahl i-a obiectat lui Blaga că nu este științific în „sociologia” sa. În *Eseuri critice. Despre cultura populară românească* (1983), Stahl a măsurat *Spațiul mioritic* cu metrul sociologic al materialismului istoric, trăgând concluzia că Blaga nu este „materialist istoric”⁸⁵; ceea ce, fără îndoială, este cu totul adevărat. Aproximativ în aceeași perioadă cu *Eseurile critice...*, intervievat de Zoltán Rostás, a susținut, vesel-ironic la adresa lui Blaga: „...ca sociolog, habar n-are. Nu sînt de acord cu sociologia lui Blaga. N-am voie? Întrucît mă abat de la dogma materialismului?... Sau, mai bine zis, cine se abate de la dogma materialismului istoric?”⁸⁶.

83. Dorli Blaga, Ion Bălu, *Blaga supravegheat de Securitate*, pp. 67 și urm.

84. Henri H. Stahl, „Satul românesc. O discuție de filosofia și sociologia culturii”, în *Sociologia românească*, anul II, nr. 11-12, nov.-dec. 1937.

85. Henri H. Stahl, *Eseuri critice*, pp. 71-148.

86. Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie. Interviuuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*, București, Editura Paideia, 2000, pp. 195-196.

Evident, Blaga nu a fost pe linia materialismului istoric. Atîta doar că în *Spațiul mioritic* filosoful nu a făcut, dar nici nu a avut intenția de a face, *sociologie*, ci a intenționat să facă filosofia culturii. În ce măsură este sau nu adecvată această lucrare la specificul cultural al poporului român (dacă există vreunul), asta este altă problemă, care nu intră în tema cercetării de față.

Linia critică pe care a mers Henri H. Stahl, care a confundat filosofia culturii cu sociologia, și deci opacă față de sistemul filosofic blagian, este independentă de marele flux critic generat, după al Doilea Război Mondial, prin Pătrășcanu, de către Partidul Comunist.

Nu-i mai puțin adevărat că Blaga, care s-a inspirat din știința extrem-contemporană lui, mai ales din fizică și din biologie, n-a dovedit prea mult tact față de sociologie și sociologi. Aluziile pe care le face, de exemplu, în „Elogiul satului românesc”, discursul său de recepție la Academie, la superioritatea experienței sale de copil crescut la sat față de cercetarea monografică a mediului rural („N-aș putea rosti cuvîntul că aș fi făcut vreodată cercetări tocmai sistematice și cu stricte intenții monografice cu privire la satul românesc. Satul trăiește în mine într-un fel mai palpitant, ca experiență vie”, și „Voi vorbi, prin urmare, despre satul românesc, nu ca specialist care și-a potrivit în prealabil metodele în laborator și pornește pe urmă să examineze pe dinafară un fenomen. Voi vorbi despre satul românesc din amintire trăită și făcînd oarecum parte din fenomen”⁸⁷) au fost, foarte probabil, iritante în grad înalt pentru sociologi, pentru D. Gusti și echipa lui de sociologi, din care a făcut parte și Stahl, căci Gusti inventase metoda sociologică monografică de cercetare complexă a lumii rurale.

Cînd se revendica de la experiența trăită în copilărie la sat și de la avantajele acesteia, Blaga, însă, se situa pe o poziție filosofică pe care o deprinsese de la primul filosof european admirat de el: pe aceea a lui Henri Bergson. Filosoful francez argumentase avantajul de-a vorbi din experiența trăită, accesibilă din interior⁸⁸, față de experiența cu lucrurile, pe care le cunoști din exteriorul lor. Iar înaintea lui, Arthur Schopenhauer, în *Lumea ca voință și reprezentare*⁸⁹, a argumentat posibilitatea cunoașterii lucrului în sine care este subiectivitatea umană tocmai pentru că te afli în interiorul acesteia, deci o cunoști de dinăuntru, în mod imediat, nu mediat.

87. Blaga, „Elogiul satului românesc”, 5 iun. 1937, în Idem, *Izvoade*, 2002, pp. 8-9.

88. Henri Bergson, „Introducere în metafizică”, 1903, în Idem, *Gîndirea și mișcarea*, traducere de Ingrid Ilinca, Iași, Editura Polirom, 1995.

89. Arthur Schopenhauer, *Le Monde comme volonté et comme représentation*, I-II, traduit en français pour la première fois par J.A. Cantacuzène, Leipzig F.A. Brockhaus, Paris Librairie Académique Didier Perrin et C-ie, Libraires-Editeurs, Bucarest Librairie Sotschek & C-ie (Socecu & Comp.), [f.a.].